

## بازخوانی سنج‌های سرمایه فرهنگی

محمد رضایی<sup>۱</sup>

فاطمه تشویق<sup>۲</sup>

تاریخ پذیرش: ۹۲/۱۰/۲۴

تاریخ دریافت: ۹۲/۷/۸

### چکیده

موضوع این مقاله بررسی چگونگی کاربرد مفهوم سرمایه فرهنگی در تحقیقات است. از این رو، پرسش این است که چگونه مفهوم سرمایه فرهنگی در پژوهش‌های داخلی و خارجی سنجیده شده است؟ و چه نسبتی از متغیرهای مختلف با سرمایه فرهنگی گزارش شده است؟ در این مقاله با تکیه بر تحقیقات خارجی و داخلی، ابتدا مفهوم سرمایه فرهنگی و ابعاد آن در آثار بوردیو بررسی و سپس ابعاد عملیاتی مفهوم سرمایه فرهنگی در پژوهش‌های متأخر بررسی و در نهایت کاربرد مفهوم سرمایه فرهنگی در جامعه ایرانی بررسی شده است. مرور پژوهش‌های خارجی نشان داده است که این مفهوم در هر دوره‌ای، با توجه به مقتضای زمانی و مکانی هر جامعه، توسط محققان مورد بازنگری واقع شده است. در حالی که در پژوهش‌های داخلی، مفهوم سرمایه فرهنگی در قالبی مشابه با تقسیم‌بندی بوردیویی به طور یکسان و بدون بازنگری مورد استفاده قرار گرفته است. در واقع، مرور تحقیقات نشان می‌دهد که در پژوهش‌های خارجی به زمینه‌های فرهنگی در سنجش سرمایه فرهنگی توجه شده است. این در حالی است که در پژوهش‌های تجربی داخلی، معرفت فرهنگی و بومی مورد غفلت و بی‌توجهی واقع شده است. معرفت فرهنگی آن دسته از اطلاعاتی هستند که از هر فردی انتظار می‌رود از آنها برخوردار باشد و معمولاً از کشوری به کشور دیگر فرق می‌کند. افزون بر این، پیشنهاد شده تا با توجه به اینکه ما در عصر ارتباطات و تکنولوژی قرار داریم بهتر است برخی فناوری‌های دیجیتالی از قبیل شبکه‌های اجتماعی در سنجش سرمایه فرهنگی مورد توجه قرار گیرد.

**کلمات کلیدی:** سنجش سرمایه فرهنگی، تحرک فرهنگی، نظریه سرمایه فرهنگی، موفقیت تحصیلی

<sup>۱</sup> استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس: rezaeim@modares.ac.ir

<sup>۲</sup> کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه تربیت مدرس

## مقدمه و طرح مساله

سرمایه فرهنگی یکی از انواع سرمایه‌ای است که در تحلیل بوردیو<sup>۱</sup> (۱۹۷۷) مطرح شده است. به دنبال مطرح شدن مفهوم سرمایه فرهنگی در حوزه جامعه‌شناسی، پژوهش‌های مختلفی انجام شده است که با عناوین مختلف به بررسی رابطه بین سرمایه فرهنگی و دیگر متغیرها مانند موفقیت تحصیلی پرداخته‌اند. نکته قابل توجه آن است که در پژوهش‌های خارجی، قرائت‌ها و تفاسیر زیادی از مفهوم سرمایه فرهنگی ارائه شده که به فرهنگ‌های آن جوامع نزدیک است، اما به رغم کثرت استفاده از مفهومی مانند سرمایه فرهنگی در ایران، برآوردی از چگونگی کاربرد این مفهوم در دست نیست. از همین رو، پرسش اساسی ما در این مقاله چنین است که چگونه مفهوم سرمایه فرهنگی در تحقیقات گوناگون سنجیده شده است؟ با این پرسش قصد داریم بررسی کنیم که کدام سنجه‌ها و ابعاد بیشتر در سنجش این مفهوم به کار رفته است. داده‌های این تحقیق نقشی مهمی در پیگیری نحوه کاربرد مفاهیم در جامعه‌شناسی ایران خواهد داشت. در واقع، دعوی مهمی در این بررسی دیده می‌شود مبنی بر اینکه به نظر می‌رسد در استفاده از مفاهیم نوظهور نوعی موضع انفعالی دیده می‌شود. همین ویژگی سبب شد تا کاربرد این مفاهیم با نوعی تکرار هم همراه شود.

## چارچوب نظری

### نظریه سرمایه فرهنگی

تأکید بوردیو بر سرمایه فرهنگی به واقع، تأکید بر حوزه پرمنافشه و کشمکش‌آمیز میدان‌های گوناگون اجتماع است. براساس هستی‌شناسی مورد نظر بوردیو، بعضی از مردم سهم بیشتری از منابع با ارزش جامعه دارند و در نتیجه دیگران از سهم کمتری برخوردار خواهند بود. چنین باوری هر چند ادامه درک مارکسی از واقعیت اجتماعی است اما، به خلاف مارکس سرمایه را در حصار تنگ میدان اقتصادی نمی‌بیند. از همین رو، سرمایه فرهنگی برای توضیح و تبیین کشمکش‌های میدان‌های فرهنگی طرح می‌شود.

مدرسه یکی از مهم‌ترین فضاهایی است که توزیع سرمایه فرهنگی از رهگذر آن صورت می‌گیرد. در واقع، نظریه پردازان سرمایه فرهنگی (برنشتاین، ۱۹۸۲؛ بوردیو و پاسرون، ۱۹۷۷)

<sup>۱</sup> Pierre Bourdieu

استدلال می‌کنند که فرم‌ها و شیوه‌های آموزشی در جوامع سرمایه‌داری مبتنی بر روابط اقتصادی در حوزه تولید است، در نتیجه، دانش مدرسه هیچ‌گاه معصوم و بی‌طرف نیست بلکه با ایدئولوژی مسلط گروه‌های قدرتمند در ارتباط است (گائو،<sup>۱</sup> ۲۰۰۳: ۷-۸). در واقع، بوردیو (۱۹۷۷) با طرح سرمایه فرهنگی و میانجی‌گری نهادی مانند مدرسه نقشه‌ای به دست می‌دهد تا نحوه تمایزات فرهنگی و اجتماعی از یک سو و چگونگی ماندگاری آن در جوامع توضیح داده شود. گویا قراردادی نانوشته اما به شدت نهادینه شده در جوامع عمل می‌کند؛ سازوکارهای توزیع سرمایه فرهنگی تضمین این قرارداد و شرط پایداری نظام موجود تلقی می‌شود.

چارچوب نظری سرمایه فرهنگی بوردیو در مطالعات آموزش و پرورش، زبان، علم و هنر استفاده شده است، بسیاری از پژوهش‌های جامعه‌شناختی بر این قضیه متمرکز است که چگونه و چرا پایگاه اجتماعی بر موفقیت تحصیلی و سطح شغلی تأثیر می‌گذارد که دست آخر بازتولید اجتماعی را رقم می‌زند. طبق تعریف، سرمایه فرهنگی شایستگی در فهم و کاربست کدهای فرهنگی مسلط جامعه است و اعمال و دارایی‌هایی را شامل می‌شود که از طریق آن پیش‌زمینه اجتماعی نابرابری برای دسترسی به مدارک تحصیلی متفاوت تدارک می‌بیند که خود منجر به نابرابری اجتماعی و اقتصادی در جامعه می‌شود. سرمایه فرهنگی در پیوندی محکم با موقعیت طبقاتی است و سازوکاری است که از طریق آن فرایند بازتولید اجتماعی حفظ و مشروعیت می‌یابد (بوردیو، ۱۹۷۷؛ بوردیو و پاسرون، ۱۹۷۷). باید به یاد داشته باشیم که بوردیو برداشتی از طبقه ارائه می‌دهد که فراتر از مفهوم طبقه در نزد مارکس است. او بر خلاف مارکس، که طبقه را نظامی از حقوق مادی می‌داند، برداشت نسبتاً پیچیده‌ای را از طبقه ارائه می‌دهد. او سه نوع سرمایه را معرفی می‌کند که می‌تواند موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار دهد. نخست، سرمایه اجتماعی که مجموع منابع بالفعل و بالقوه‌ای است که کنشگران از طریق عضویت در شبکه‌های<sup>۲</sup> اجتماعی و سازمان‌ها به دست می‌آورند (جاگرو هولم<sup>۳</sup>، ۲۰۰۷؛ نوغانی، ۱۳۸۱: ۵۱). دوم، سرمایه فرهنگی که تنها شامل انباشت دانش و معرفت<sup>۴</sup> نمی‌شود بلکه شامل ذائقه‌های والدین، ترجیحات، اطلاعات عمومی<sup>۵</sup> در مورد نظام آموزشی است. محیط خانه به

---

<sup>۱</sup> Gao

<sup>۲</sup> Social Network

<sup>۳</sup> Meier Jaeger, & Holm

<sup>۴</sup> Knowledge

<sup>۵</sup> Know-how

مثابه یک «آزمایشگاه یادگیری»<sup>۱</sup> عمل می‌کند که در آن ترجیحات تحصیلی کودکان، معرفتشان از کدهای اصلی نظام آموزشی و مهارت‌های شناختی آنها افزایش می‌یابد، به همین دلیل می‌توان گفت که این نوع از سرمایه بر موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان اثرگذار است (جاگر و هولم، ۲۰۰۷). سوم، سرمایه اقتصادی نتایج تحصیلی دانش‌آموزان را با سرمایه‌گذاری مستقیم (مانند پرداخت شهریه، ثبت نام در مؤسسات معتبر آموزشی) و یا سرمایه‌گذاری غیر مستقیم (کمک مالی به کودکان) تحت تأثیر قرار می‌دهد (بورديو، ۱۹۸۶ به نقل از جاگر و هولم، ۲۰۰۷).

ویژگی بارز نظریه سرمایه فرهنگی بورديو تحلیل ساز و کار موفقیت‌های تحصیلی با عنایت به میزان برخورداري گروه‌ها و طبقات اجتماعی از این سرمایه است. دانش‌آموزانی که سرمایه فرهنگی بیشتری دارند - دانش‌آموزان خانواده‌هایی که مهارت‌ها و برتری‌های فرهنگی مسلط را در اختیار دارند- بهتر می‌توانند قواعد بازی را رمزگشایی کنند و بهتر می‌توانند مهارت‌ها و برتری‌های فرهنگی را که در مدارس پاداش می‌گیرند در خود پرورش دهند، بنابراین، بهتر می‌توانند به سطوح بالای تحصیلی برسند. بر این اساس، می‌توان گفت که طبقات مسلط نسبت به سایر طبقات سهم بیشتری از سرمایه فرهنگی می‌برند و لذا بیشتر قادرند این نوع سرمایه را در فرزندانشان به ودیعه بگذارند. با افزایش سرمایه فرهنگی در نزد طبقات متوسط، عملکرد تحصیلی فرزندان افزایش می‌یابد. به دلیل ارتباط متقابل نظام آموزشی و بازتولید فرهنگی می‌توان نتیجه گرفت که نظام آموزشی تمام ساختارها، ترجیحاً ساختار توزیع سرمایه فرهنگی، را در بین طبقات بازتولید می‌کند (آفشانبرگ و ماس،<sup>۲</sup> ۱۹۹۷). بورديو معتقد است کودکان متعلق به زمینه‌های اجتماعی - اقتصادی بالا، در منزل غالباً در معرض فعالیت‌های فرهنگی بلند مرتبه قرار می‌گیرند و آنهایی که سرمایه فرهنگی را در منزل کسب می‌کنند احتمالاً در مدرسه موفق‌ترند و در نتیجه شانس بیشتری برای رسیدن به سطوح بالای آموزشی در مقایسه با دیگران دارند. کودکانی که سرمایه فرهنگی بیشتری دارند برای گذراندن مواد درسی آماده‌ترند و ذوق بیشتری برای یادگیری مفاهیم ذهنی و انتزاعی دارند و در مقایسه با کودکانی که سرمایه فرهنگی کمتری دارند بیشتر مورد توجه معلمان قرار می‌گیرند (کلمجین و کرایکمپ<sup>۳</sup>، ۱۹۹۶: ۳).

<sup>۱</sup> Learning lab

<sup>۲</sup> Aschaffenburg & Maas.

<sup>۳</sup> Kalmijn & Kraaykamp

بورديو در «اشكال سرمایه فرهنگی» (۱۹۹۷: ۵۸-۶۷) سه نوع سرمایه فرهنگی را شناسایی می‌کند. اولین نوع آن سرمایه فرهنگی تنیده شده<sup>۱</sup> است، این مفهوم اشاره به سرمایه فرهنگی به شکل تمایلات دیرپای<sup>۲</sup> فکری و ذهنی دارد. در این نوع سرمایه فرهنگی فرد می‌تواند با تلقین و شبیه‌سازی به سلايق<sup>۳</sup> و حالت‌های خاصی<sup>۴</sup> دست یابد؛ در واقع می‌توان گفت مفهوم سرمایه فرهنگی رابطه نزدیکی با تربیت<sup>۵</sup> دارد، این فرایند طولانی تجسد مستلزم تلاش فرد است. بنابراین، سرمایه فرهنگی متجسد و تنیده شده، به میزان خیلی زیادی، با جسم فرد به انضمام مغز او رابطه دارد. بر اساس نظر بورديو سرمایه فرهنگی تنیده شده توانایی بیرونی است که به بخش جدایی‌ناپذیر فرد تبدیل می‌شود. بنابراین، امکان‌پذیر نیست که این سرمایه فوراً ( برخلاف پول، حقوق مالکیت و اصالت خانوادگی) با ارث، هدیه یا مبادله انتقال پیدا کند. بنابراین سرمایه فرهنگی تنیده شده در فرایند مادام‌العمر جامعه‌پذیری جمع می‌شود و به صورت ناخودآگاه در بخش وسیعی اتفاق می‌افتد. توانایی دستیابی به کالاهای فرهنگی به این سرمایه فرهنگی که در خانواده به دست می‌آید وابسته است. انتقال سرمایه فرهنگی تنیده شده نسبت به دیگر اشکال سرمایه پنهانی‌تر است، بنابراین، نقش این نوع سرمایه فرهنگی در بازتولید نابرابری اجتماعی کمتر مشهود است.

دومین نوع، سرمایه فرهنگی عینی<sup>۶</sup> است، همان‌طور که از نام آن مشخص است سرمایه فرهنگی عینی هم به کالاهای فرهنگی و رسانه‌ای دلالت می‌کند که در واقع بخشی از مایملک و دارایی و هم به توانایی عینیت‌یافته و نمودیافته فردی مانند آثار هنری، نوشتن و مانند آنها اشاره دارد. نوع سوم سرمایه شامل سرمایه فرهنگی نهادینه شده<sup>۷</sup> است که دلالت به مدارک آموزشی دارد. شایستگی‌های آکادمیک برای دارندگانشان سودهای اقتصادی و نمادینی مانند درآمد بالا، اعتبار شغلی بالا به همراه دارد؛ افراد سرمایه فرهنگی خودشان را به سرمایه اقتصادی و نمادین تبدیل می‌کنند. از نظر بورديو کودکانی از خانواده‌هایی با پایگاه اجتماعی اقتصادی بالا، در هنگام

<sup>1</sup> Embodied

<sup>2</sup> Long - lasting

<sup>3</sup> Tastes

<sup>4</sup> Attitudes

<sup>5</sup> Cultivation

<sup>6</sup> Objectified

<sup>7</sup> Institutionalized

ورود به مدرسه از سرمایه فرهنگی عینی و تنیده شده بیشتری نسبت به کودکانی با پایگاه اجتماعی اقتصادی پایین برخوردار هستند. از همه مهمتر آنکه نه تنها تفاوت‌های اولیه در سرمایه فرهنگی از بین نمی‌رود بلکه توسط سیستم آموزشی تقویت می‌شود که به نوع خاصی از تمایلات فرهنگی ارجحیت می‌دهد. دانش‌آموزانی با سرمایه فرهنگی بیشتر نسبت به دانش‌آموزانی با سرمایه فرهنگی کمتر، عملکرد بهتری دارند (گائو، ۲۰۰۳: ۹).

با طرح نظریه سرمایه فرهنگی بوردیو از جمله کسانی بود که این مفهوم را در آثار خود به کار برد. او از سال ۱۹۷۰ تحلیل‌های خود را از زمینه‌های خاص تحصیلی، به خصوص در کتاب تمایز (۱۳۹۰)، توسعه داد و باور داشت که سرمایه فرهنگی بر ویژگی سبک‌های زندگی گروه‌های متفاوت، ذائقه‌ها، شایستگی‌های فرهنگی،<sup>۱</sup> مشارکت فرهنگی و همچنین گرایش به فرهنگ سیاسی و اخلاقیات دلالت می‌کند. در نتیجه، این کتاب نشان داد که سرمایه فرهنگی و اقتصادی به گونه‌ای عمل می‌کند تا الگوهای تفاوت اجتماعی پیچیده را ایجاد کند که با فرایند قشربندی اجتماعی و نابرابری در ارتباط است. توجه به این نکته ضروری است که می‌توان کتاب تمایز را به عنوان تشریح طولانی از شاخص‌های کلیدی سرمایه فرهنگی قرائت کرد. این کتاب شامل تعریف رسمی از این مفهوم نیست. مشکل آن است که بوردیو و همکارانش مفهوم سرمایه فرهنگی را، متناوباً، با «فرهنگ مشروع»<sup>۲</sup> به کار می‌برند، همین باعث می‌شود که لزوماً مفهوم سرمایه فرهنگی با فرهنگ والا و ممتاز مرتبط باشد که با موسیقی کلاسیک و مجموعه کتاب‌های ادبی نشان داده می‌شود (پریور<sup>۳</sup> و سَویج<sup>۴</sup>، ۲۰۱۱: ۵۶۸). در جدول شماره ۱ شاخص‌های ارائه شده توسط بوردیو برای سنجش مفهوم سرمایه فرهنگی ارائه شده است. در این جدول با توجه به سه بعدی که بوردیو برای سرمایه فرهنگی قائل است به بررسی و طبقه‌بندی مفاهیم به کار برده شده توسط او در آثارش پرداخته‌ایم.

<sup>۱</sup> Cultural competency

<sup>۲</sup> Legitimate Culture

<sup>۳</sup> Prieur

<sup>۴</sup> Savage

جدول شماره ۱: شاخص‌های مفهوم سرمایه فرهنگی از نظر بورديو

سال	نویسنده	عنوان	شاخص‌های سرمایه فرهنگی
۱۹۸۱	بورديو و بولتانسکی	سیستم آموزش و اقتصاد	سرمایه فرهنگی عینی: مالکیت وسایل الکترونیکی: رادیو، تلویزیون، دستگاه پخش صوت و...
۱۳۹۰ [۱۹۸۴]	بورديو	تمایز	سرمایه فرهنگی متجسد یا تنیده شده: فعالیت‌های بصری (نواختن سازهای موسیقی، سینما رفتن، رفتن به تئاتر، کنسرت رفتن، گوش دادن به موسیقی کلاسیک، اخبار و ایستگاه‌های رادیویی، عکاسی و فیلمبرداری)، تفریح و سرگرمی (بازدید از موزه‌ها و بناهای تاریخی، بازدید از گالری‌های هنری، جمع کردن تمبر و کلاس‌های شبانه)، فعالیت‌های مطالعاتی (مطالعه کتاب، عضویت در کتابخانه، خرید کتاب و مطالعه فیگارو ادبی لوموند)
			سرمایه فرهنگی نهادینه شده: تحصیلات والدین

به رغم مفهوم‌سازی خود بورديو از سرمایه فرهنگی گاه گفته می‌شود که مفهوم سرمایه فرهنگی به روشنی تعریف نشده است تا آنجا که سولیوان مفهوم‌سازی بورديو را ناقص و نابسند توصیف می‌کند (سولیوان، ۲۰۰۱؛ سولیوان، ۲۰۰۲). همین نکته سبب شده که محققان سرمایه فرهنگی را به گونه‌های مختلفی عملیاتی کنند و همین امر نتایج متفاوتی در پی داشته است. پس از بورديو، دیمجیو<sup>۱</sup> (۱۹۸۲) نخستین کسی بود که سرمایه فرهنگی را در قالب مدل «تحرك فرهنگی»<sup>۲</sup> مطرح کرد. بر اساس این مدل، سرمایه فرهنگی نقش مهمی در شکل دادن به نابرابری‌های اجتماعی ایفا می‌کند، اما این نابرابری‌ها بیش از آنکه ناشی از ارتقاء موقعیت‌های ممتاز انتسابی افراد باشد ناشی از توسعه فرصت‌های بیشتر برای طبقات پایین است. تفاوت اساسی میان دو مدل باز تولید اجتماعی و تحرك فرهنگی «ثبات پایگاه اجتماعی»<sup>۳</sup> است. در واقع، بورديو در نظریه خود، پایگاه اجتماعی را دارای ابعاد گوناگون می‌داند که با یکدیگر سازگاری و هماهنگی زیادی دارند. اعضای طبقات بالاتر بخشی از دارایی اقتصادی خود را به سرمایه فرهنگی تبدیل می‌کنند و فرزندان آن را به ارث می‌برند. همچنین، افرادی که در طبقات

<sup>۱</sup> Dimaggio

<sup>۲</sup> Cultural Mobility

<sup>۳</sup> Consistency of Social Status

پایین هستند و تحصیلات پایینی دارند سرمایه اقتصادی کافی در اختیار ندارند تا آن را به سرمایه فرهنگی تبدیل کنند. بنابراین، فرزندان از حیث دارایی‌های فرهنگی فقیر باقی می‌مانند. در مقابل این رویکرد، دیمجیو از «گروه‌های پایگاهی پراکنده»<sup>۱</sup> سخن می‌گوید. او و هم‌فکرانش مستقیماً با ثبات پایگاهی مخالفت می‌کنند و بر این باورند که سرمایه فرهنگی به وسیله پایگاه اجتماعی تعیین نمی‌شود. آنها نظریه خود را به شکل ساده بر پایه وجود «پایگاه‌های ناسازگار»<sup>۲</sup> بنا می‌کنند. گرچه همبستگی بالای بین برتری‌ها و مزایا از یک سو و شرایط نامساعد از سوی دیگر را در جوامع مدرن انکار نمی‌کنند، اما معتقدند که این همبستگی کامل نیست و برتری در یک بعد لزوماً به برتری در ابعاد دیگر منجر نمی‌شود (بلاسکو،<sup>۳</sup> ۲۰۰۳). نقطه شروع دیمجیو، تأثیر پیش‌زمینه خانوادگی بر پیشرفت تحصیلی است، بهترین وسیله برای سنجش این تأثیر مفهوم سرمایه فرهنگی است. او مفهوم سرمایه فرهنگی را بر حسب مفهوم وبری فرهنگ‌های طبقه/ منزلت نخبه تفسیر می‌کند. بنابراین، سرمایه فرهنگی در تعریف، متصل به آداب فرهنگی با حیثیت در تفسیر دیمجیو است. همین تلقی الگوی محققانی شده است که در حوزه سرمایه فرهنگی پژوهش کردند که لاروا و وینینگر<sup>۴</sup> از آن به «تفسیر مسلط» یاد کرده‌اند (۲۰۰۳: ۵۷۶). در قسمت‌های بعدی، تعریف عملیاتی مفهوم سرمایه فرهنگی که توسط دیمجیو و دیگر معاصران مطرح شده است مورد بررسی قرار می‌گیرد.

### روش تحقیق

در این پژوهش به منظور بررسی چگونگی سنجش مفهوم سرمایه فرهنگی، به جمع‌آوری و طبقه‌بندی شاخص‌های ساخته شده برای سنجش مفهوم سرمایه فرهنگی، در پژوهش‌های داخلی و خارجی، با تکیه بر تحقیقات متمرکز بر سنجش رابطه میان سرمایه فرهنگی و متغیر موفقیت تحصیلی پرداختیم، تا با ارزیابی و بررسی پژوهش‌های انجام شده توصیفی جامع از نحوه استفاده و کاربست این مفهوم به دست آید. چنانچه گفته شد، این مفهوم در حوزه‌های مختلف تحقیقات تجربی استفاده شده است. در این مقاله، داده‌هایی از رساله‌های دکتری و طرح‌های ملی

<sup>۱</sup> Diffuse Status Groups

<sup>۲</sup> Inconsistent Statuses

<sup>۳</sup> BlaSko

<sup>۴</sup> Lareau, A. & Weininger

انجام شده در مؤسسات و مراکز تحقیقاتی و مقاله‌ها و کتاب‌های خارجی مرتبط با موضوع پژوهش برای بررسی و آزمون مفهوم سرمایه‌فرهنگی استفاده شده است.

### مفهوم سازی سرمایه‌فرهنگی در آثار متأخرین

مفهوم سازی سرمایه‌فرهنگی در پژوهش‌های خارجی: مطالعات تجربی انجام شده در حوزه جامعه‌شناسی، از تعاریف گوناگونی برای این مفهوم استفاده کرده که بعضی از آنها مشابه تعریف بورديو و برخی متفاوت هستند. برای نمونه دیمجیو (۱۹۸۲) سرمایه‌فرهنگی را ابزاری برای تخصیص ثروت نمادین دارای تعیین اجتماعی و ارزشی که سزاوار جستجو و تصرف است، می‌داند؛ رابینز و گارنیر<sup>۱</sup> (۱۹۸۵) نیز سرمایه‌فرهنگی را قابلیت‌های فرهنگی و زبان‌شناختی می‌داند؛ ام سی دونوق<sup>۲</sup> (۱۹۹۷) نیز آن را کالای نمادی شناخت ارزش‌های نخبگان می‌داند که در مدرسه تدریس نمی‌شود. همه این موارد نشان می‌دهد که سرمایه‌فرهنگی حوزه‌پر مناقشه‌ای است. همچنین توافقی عام بر سر شاخص‌ها در پژوهش‌های تجربی وجود ندارد و کمتر پژوهشی به طور مستقل اقدام به ساخت مقیاس جامع جهت سنجش و پیمایش این مفهوم کرده است، اما اغلب این پژوهش‌ها از ترکیب داده‌های خاص، و احیاناً متفاوت، مطالعه گسترده‌ی مربوط به جامعه آماری مقیاس‌های متفاوت را برای سنجش سرمایه‌فرهنگی ایجاد کرده‌اند. مفهوم سرمایه‌فرهنگی با توجه به دانش آموزان، فعالیت‌های فرهنگی‌شان، مهارت‌ها، گرایش‌ها، دانش، آگاهی‌شان در ارتباط با تجارب آموزشی یا با توجه به تحصیلات والدین، فعالیت‌های فرهنگی و مهارت‌ها و توانایی والدین در فرایند تحصیلی فرزندانشان ارزیابی شده است. معمولاً این پرسش مطرح است که چرا مفهوم سرمایه‌فرهنگی تا این حد گسترده عملیاتی و تعریف شده است؟ پاسخ این است که بورديو تعریف خیلی گسترده‌ای از این مفهوم ارائه کرده که به راحتی قابل اندازه‌گیری و سنجش نیست (وریونید، ۲۰۰۷: ۸۷۰). در زیر مطالعات تجربی‌ای که با رویکرد کمی به بررسی مفهوم سرمایه‌فرهنگی پرداخته مورد بررسی قرار گرفته است.

---

<sup>۱</sup> Robins, & Garnier

<sup>۲</sup> McDonough

جدول شماره ۲: مفهوم سرمایه فرهنگی با رویکرد کمی در پژوهش های خارجی

سال	نویسنده	عنوان	شاخص سرمایه فرهنگی
۱۹۸۲	دیمجیو	سرمایه فرهنگی و موفقیت تحصیلی: تأثیر مشارکت فرهنگی پایگاهی بر رتبه دانش آموزان دبیرستانی ایالت متحده آمریکا	تمایلات فرهنگی (علاقه دانش آموزان به هنر، موسیقی، ادبیات، شاخص خویشن شناسی) فعالیت- های فرهنگی: (مطالعه، حضور در حوادث هنری، اجراء، دانش آموزان خالق آثار هنری) اطلاعات هنری فرهنگی دانش آموز: (آشنایی با آهنگ سازان معروف، هنر، ادبیات و موسیقی)
۱۹۸۵	موهار و دیمجیو <sup>۱</sup>	انتقال بین نسلی سرمایه فرهنگی	۱۶ شاخص مشارکت دانش آموزان، تمایل و آگاهی در باب هنر و ادبیات: علاقه به حضور در کنسرت، نواختن سازهای موسیقی، حوادث هنری، پرسش- هایی در باب ارزیابی از خود (من فردی فرهنگی هستم)
۱۹۸۵	رابینز و گارنیر	بازتولید فرهنگی در میان زنان و مردان فرانسه: تئوری بازتولید فرهنگی در میدان خانه	مدارک تحصیلی، شرکت در هنر، موسیقی و ادبیات، زبان شناسی و سبک تعامل
۱۹۸۶	دی گراف <sup>۲</sup>	تأثیر منابع مادی بر موفقیت تحصیلی در هلند	مطالعه والدین، باز دیدهای فرهنگی والدین (بازدید از ساختمان های تاریخی، بازدید از موزه ها، تماشای تئاتر)
۱۹۹۰	کاستیلز و رابینسون <sup>۳</sup> رابینسون <sup>۳</sup>	سرمایه فرهنگی، موفقیت تحصیلی و بازتولید آموزشی: مورد یونان	شرکت در فعالیت های فرهنگی والا مانند: تئاتر، کنفرانس ها، بازدید از موزه و گالری ها
۱۹۹۰	کلمجین و کرایکمپ	نژاد، سرمایه فرهنگی و تحصیل	شرکت در اجراهای هنری، تشویق فرزندان به مطالعه
۱۹۹۰	فارکاس و همکاران <sup>۴</sup> همکاران <sup>۴</sup>	منابع فرهنگی و موفقیت تحصیلی	رفتار های مدرسه ( قضاوت معلم درباره حضور و مرتب بودن دانش آموز، سرکش و آشوبگر بودن دانش آموز) و عادت تحصیلی: (قضاوت معلمین از عادت عملکردی دانش آموزان (مانند قضاوت درباره تکالیف، مشارکت کلاسی، تلاش ها و ..)
۱۹۹۷	آفشانبرگ و ماس	دوره های آموزشی و فرهنگی: پویایی های بازتولید اجتماعی	سرمایه فرهنگی کودک: (شرکت در کلاس های هنری، شرکت در کلاس موسیقی، درک ارزش های هنری یا موسیقایی) سرمایه فرهنگی والدین: (رفتن به موزه، تشویق فرزندان به مطالعه، رفتن به اجراهای هنری و...)
۱۹۹۷	ام سی دونوق	انتخاب دانشگاه: فرصت های طبقاتی و ساختار مدرسه چگونه است؟	آشنایی با مشاوران خارج از مدرسه و معلمان خصوصی، میزان استفاده از خدمات آنها، میزان اهمیت ثبت نام فرزندان در سازمان هایی که برخوردار از منابع کافی برای راهنمایی دانش آموزان در طول فرآیند تحصیل

<sup>1</sup> Mohar, &Dimaggio

<sup>2</sup> De Graaf

<sup>3</sup> Katsillis and Rubinson

<sup>4</sup> Farkas, Grobe, Sheehan & Shuan

سال	نویسنده	عنوان	شاخص سرمایه فرهنگی
۱۹۹۹	راسینگو و دارنل <sup>۱</sup>	نژاد، سرمایه فرهنگی و منابع آموزشی	شرکت در گردش های فرهنگی و موزه ها، مشارکت در کلاس های فرهنگی فوق برنامه، منابع آموزشی خانواده
۱۹۹۹	لریو وهوروات <sup>۲</sup>	اهمیت جامعیت و مانعیت اجتماعی: نژاد، طبقه و سرمایه فرهنگی در روابط خانواده و مدرسه	گسترده‌گی دامنه لغات والدین، وسیله حمل و نقل، تدابیر والدین برای حضور مرتب کودکان در حوادث روزانه مدرسه
۲۰۰۰	گراف، دیگراف و کرایکمپ <sup>۳</sup>	سرمایه فرهنگی والدین و موفقیت تحصیلی در هلند: پالایش دیدگاه سرمایه فرهنگی	سرمایه فرهنگی والدین: مشارکت در هنرهای زیبا
۲۰۰۱، ۲۰۰۲	سولیان <sup>۴</sup>	سرمایه فرهنگی و موفقیت تحصیلی بورديو و آموزش و پرورش: چگونه نظریه بورديو برای محققین سودمند است؟ سرمایه فرهنگی، آگاهی فرهنگی و توانایی	سرمایه فرهنگی دانش آموز: (نوع و تعداد کتاب ها، استفاده از کتابخانه، مطالعه روزنامه و کتاب، موضوعات مورد بحث در خانواده، مشارکت در موزه های هنری، کنفرانس ها، تئاتر). سرمایه فرهنگی والدین: (گزارش کودکان از عادات مطالعاتی والدینشان، فعالیت های فرهنگی، تعداد کتاب های موجود در خانه، ایستگاه رادیویی و موسیقی که گوش می دهند، خرید روزنامه)
۲۰۰۳			
۲۰۰۲	دامیس <sup>۵</sup>	سرمایه فرهنگی، جنسیت و موفقیت تحصیلی: نقش عادت واره	فعالیت های فرهنگی (امانت گرفتن کتاب از کتابخانه های عمومی، حضور در کنسرت ها و دیگر حوادث موسیقایی، بازدید از موزه های هنری، شرکت در کلاس های هنری، موسیقی و کلاس باله در خارج از مدرسه)
۲۰۰۲	ایتل و ایتل <sup>۶</sup>	تاثیرات نژاد، سرمایه فرهنگی و موفقیت تحصیلی با مشارکت در ورزش	منابع آموزشی خانه ( وجود فضاهای مناسب برای مطالعه، وجود کتاب، کامپیوتر، مجله، دایره المعارف، روزنامه ها )، کلاس های فرهنگی، شرکت در موزه های هنری
۲۰۰۳	بلاسکو	بازتولید فرهنگی یا تحرک فرهنگی	تعداد کتاب ها، کتاب هنری، کتاب های به زبان لاتین، بازدید از موزه ها، تئاتر، کنسرت کلاسیک، خواندن داستان، شرکت در کلاس های زبان خارج از مدرسه، خرید کتاب برای فرزندان
۲۰۰۴	جورج <sup>۷</sup>	سرمایه فرهنگی و نابرابری اجتماعی در مسیر زندگی	سرمایه فرهنگی والدین: (تعداد کتاب ها..)، سرمایه فرهنگی کودکان: (میزان پرداختن به ابزار موسیقایی، میزان گفتگو با همتایان در زمینه کتاب، تئاتر، فیلم، هنرهای زیبا، تعداد کتاب هایی که مطالعه کرده اند، میزان حضور در کنسرت های موسیقی کلاسیک، تئاتر و نمایش، میزان متن هایی که نوشته اند، گوش دادن به موسیقی کلاسیک، بازدید از کنسرت های کلاسیک و تئاتر، مطالعه ی جدی)

<sup>1</sup> Roscigno and Ainsworth-Darnell.

<sup>2</sup> Lareau, & Horvat

<sup>3</sup> De Graaf, de Graaf, & Kraaykamp

<sup>4</sup> Sullivan

<sup>5</sup> Dumais

<sup>6</sup> TamelaMcNultyEitle. & Eitle, David J

<sup>7</sup> Gorge

سال	نویسنده	عنوان	شاخص سرمایه فرهنگی
۲۰۰۶	دامیس	سرمایه فرهنگی دوران کودکی، عادت واره والدین و آگاهی های معلمان	مشارکت در فعالیت های فرهنگی (شرکت در موزه ها، کنسرت، کلاس رقص، درس موسیقی، کلاس تئاتر، کلاس های زبان خارجی کلاس های هنر و صنایع دستی، برنامه های اجرای هنری) نمره کسب شده در آزمون های فرهنگی و عادت واره والدین (توانایی کودکان در شمردن، نقاشی کردن، آرام بودن، آشنایی با کلمات)
۲۰۰۶	سوکلی و بون <sup>۱</sup>	درگیری والدین، سرمایه فرهنگی و شکاف در میان کودکان مدارس ابتدایی	سرمایه فرهنگی بر اساس تمایلات شخصی گرایشات و معارف به دست آمده از تجربه، ارتباط با اشیاء مرتبط با مدرسه از قبیل کتاب، کامپیوتر، مدارک دانشگاهی، ارتباط با نهادهای آموزشی مانند مدرسه، دانشگاه، کتابخانه، مشارکت والدین (مشارکت در مدرسه، مدیریت زمان فرزندانشان، گفتگوی والدین با فرزندان در امر تحصیل و انتظارات تحصیلی والدین)
۲۰۰۷	بارون <sup>۲</sup>	سرمایه فرهنگی، تمایلات و تفسیر نابرابری در نتایج یادگیری	فرهنگ ارتباطی: (تشویق فرزندان به گوش دادن به موسیقی کلاسیک، فراوانی گفتگوهایی که بین والدین و فرزندان رخ می دهد، بحث و گفتگو والدین با فرزندان در زمینه مسائل سیاسی، اجتماعی کتاب فیلم و... منابع و کالاهای فرهنگی در خانه.
۲۰۰۷	وندی دی و فورست و هوفستد <sup>۳</sup>	سرمایه فرهنگی یا خطر نسبی ناسازگاری	مشارکت والدین در فعالیت های فرهنگی روشنفکرانه: (بازدید والدین از موزه ها، تئاتر، کنسرت های موسیقی کلاسیک و اپرا، مطالعه ادبیات خارجی و روزنامه و...).
۲۰۰۷	جاگر و هولم	آیا سرمایه اقتصادی خانواده، فرهنگ و اجتماعی تأثیر طبقه اجتماعی بر موفقیت تحصیلی را در رژیم پویای اسکاندیناوی توضیح می دهد؟	سطح تحصیلات، آشنایی با زبان های خارجی تعداد روزنامه هایی که فرد اشتراک دارد، مطالعه کتاب های تخیلی، علاقه به هنرهای بصری.
۲۰۰۸	وو <sup>۴</sup>	سرمایه فرهنگی، دولت و نابرابری آموزشی در چین	منابع فرهنگی خانواده: (تعداد کتاب های موجود در خانه، حضور میز مطالعه در خانه، تعداد نقشه ها یا اطلس های موجود در خانه، حضور مجلات کودکان و میز مطالعه). اعمال فرهنگی والدین: (مطالعه روزنامه و کتاب)

<sup>1</sup> Sook Lee & Bowen

<sup>2</sup> Barone

<sup>3</sup> van de Werfhorst & Hofstede.

<sup>4</sup> Wu

سال	نویسنده	عنوان	شاخص سرمایه فرهنگی
۲۰۰۸	چیدل <sup>۱</sup>	«سرمایه گذاری تحصیلی، زمینه خانوادگی و رشد ریاضی و خواندن کودکان از کودکتان تا پایان پایه سوم»	سرمایه فرهنگی بر اساس ابعاد تربیتی هماهنگ: مشارکت والدین (شرکت در کنفرانس ها، رخدادهای مدرسه ای، شرکت داوطلبانه در شورای مدرسه) فعالیت های کودکان (فعالیت های ورزشی، برنامه های تفریحی، درس موسیقی، مشارکت در درس های هنری) منابع مادی (تعداد کتاب).
۲۰۰۹	زیمدارس، سولیوان و هیس <sup>۲</sup>	پذیرش نخبگان آموزش عالی در علم و هنر	فعالیت های فرهنگی، عادات مطالعاتی، تعداد کتاب
۲۰۰۹	اس. کیم و ا.ج. کیم <sup>۳</sup>	آیا سرمایه فرهنگی مهم است؟	فعالیت های فرهنگی
۲۰۰۹	جاگر <sup>۴</sup>	دسترسی برابر اما نتایج نابرابر: سرمایه فرهنگی و انتخاب آموزشی در جامعه شایسته سالار	سرمایه فرهنگی والدین: مالکیت هنرهای زیبا، منابع آموزشی خانه، میزان مشارکت والدین در مدرسه، ارتباط فرهنگی والدین (گفتگو با فرزندان در باب کتاب، فیلم، مسائل سیاسی اجتماعی)، صحبت درباره مدرسه، سرمایه فرهنگی عینی و متجسد والدین
۲۰۱۰	تودیور و همکاران <sup>۵</sup>	تکنولوژی اطلاعاتی و ارتباطی به عنوان سرمایه فرهنگی	سرمایه فرهنگی دانش آموز: (استفاده از کامپیوتر در ایام فراغت، انجام کارهای کلاسی، آشنایی با کاربردهای برنامه کامپیوتر مانند ارسال ایمیل، صحبت با همکلاسی ها در مورد کامپیوتر، علاقه به کامپیوتر
۲۰۱۰	ایوانز و همکاران <sup>۶</sup>	فرهنگ علمی خانواده و موفقیت تحصیلی: کتاب و تحصیل در ۲۷ کشور	فرهنگی علمی: (تعداد کتاب های موجود در خانه در دوران کودکی، نوع رمان های مورد مطالعه والدین)، حضور والدین در کتابخانه.
۲۰۱۰	ترامونت ویلمس <sup>۸</sup>	سرمایه فرهنگی و تاثیر آن بر نتایج تحصیلی	سرمایه فرهنگی ایستا: کالاهای فرهنگی، فعالیت های روشنفکرانه، سرمایه فرهنگی پویا و یا ارتباطی: بحث میان والدین و فرزندان در زمینه فرهنگ، کتاب
۲۰۱۰	یاماتو و بریتو <sup>۹</sup>	سرمایه فرهنگی در سیستم آموزشی شرق آسیا	سرمایه فرهنگی متجسد: (کتاب خواندن والدین برای فرزندان در دوران کودکی، مشارکت فرزندان در فعالیت های هنری با والدین). سرمایه فرهنگی

<sup>1</sup> Chedle

<sup>2</sup> Zimdars, Sullivan & Heath.

<sup>3</sup> S. Kim & H. Kim

<sup>4</sup> Jaeger

<sup>5</sup> Tondeur, Houtte & Braak

<sup>6</sup> Evans, Kelley, Sikora, & Treiman.

<sup>7</sup> Scholarly Culture

<sup>8</sup> Tramonte & Willms

<sup>9</sup> Yamamoto & Brinton

سال	نویسنده	عنوان	شاخص سرمایه فرهنگی
			عینی: (حضور اشیاء عتیقه و هنری پیانو، اطلس-ها).
۲۰۱۰	دامیس و وارد <sup>۱</sup>	سرمایه فرهنگی و موفقیت تحصیلی دانشگاهی	فعالیت های هنری: سرمایه فرهنگی خانواده، شرکت در کلاس های فرهنگی هنری، استراتژی کنش متقابل: (میزان ارتباط والدین با مدرسه، حضور والدین در برنامه های کالج).
۲۰۱۱	جاگر	آیا سرمایه فرهنگی به راستی بر موفقیت آکادمیک تأثیر گذار است؟	فعالیت های فرهنگی: بازدید از موزه ها، شرکت در کنسرت ها، تعداد کتاب ها، فعالیت های فوق برنامه، مطالعه با هدف کسب لذت، تشویق به مشارکت در سرگرمی ها
۲۰۱۲	بنت و همکاران <sup>۲</sup>	فراسوی حیاط مدرسه ...	آیا سرمایه فرهنگی به راستی بر موفقیت آکادمیک تأثیر گذار است؟
۲۰۱۲	پاینورنولی <sup>۳</sup>	بعد دیجیتال سرمایه فرهنگی	مهارت کامپیوتری کلاس درس: (ادراک معلم از مهارت های کامپیوتری دانش آموز) فعالیت های فرهنگی: حضور در موزه ها، باغ وحش، کنسرت و ...
۲۰۱۳	گدیز <sup>۴</sup>	اثر عادت واره در رابطه میان سرما یه فرهنگی و موفقیت تحصیلی	بازدید از موزه ها، شرکت در کلاس های موسیقی و... عادت های مطالعه، حضور در فعالیت های هنری و موسیقایی

در مطالعات کیفی لریو (۱۹۸۹)، ری<sup>۵</sup> (۱۹۹۸)، کارتر<sup>۶</sup> (۲۰۰۳) و بلکدج<sup>۷</sup> (۲۰۰۳) از مفهوم سرمایه فرهنگی نیز استفاده شده است. لریو (۱۹۸۹) به آزمون ارزش استفاده از سرمایه فرهنگی در فهم تفاوت های اجتماعی در روابط خانه-مدرسه و تأثیر آن بر تجربه های دانش-آموزان در مدرسه می پردازد. او بحث می کند که فاکتورهای فرهنگی مربوط به طبقات به اطاعت و پیروی والدین از درخواست های معلمان برای مشارکت آنان در تحصیل شکل می دهد. والدین خانواده های مدیران مرفه نسبت به طبقات کارگر، بیشتر درگیر فرایند تحصیل فرزندانشان می شوند (به نقل از وریونید: ۲۰۰۷). ری (۱۹۹۸) برای سنجش سرمایه فرهنگی از شاخص های اعتماد والدین به قبول نقش مشاور تحصیلی، دانش تحصیلی و شناخت کارایی دستیابی به معلمان جهت پاسخگویی به شکایت های آنها، توانایی جبران کسری بودجه تحصیل فرزندان

<sup>1</sup> Dumais & Ward

<sup>2</sup> Bennett, Lutz, & Jayaram

<sup>3</sup> Painoand & Renzulli

<sup>4</sup> Gaddis

<sup>5</sup> Reay

<sup>6</sup> Carter

<sup>7</sup> Blackledge

استفاده کرده است. کارتر (۲۰۰۳) در مقاله‌ای با عنوان «سرمایه فرهنگی سیاهان، جایگاه پایگاهی و تضادهای تحصیل برای جوانان آفریقایی-آمریکایی کم درآمد» سرمایه فرهنگی را بر اساس گزارش دانش‌آموزان در مورد زبان کاربردی آنها، به خصوص لهجه یا زبان مورد استفاده، سبک‌های پوشش (مرتب بودن)، ساکت یا پر حرف بودن در کلاس، شیوه‌های تعامل دانش‌آموزان با معلم، استدلال درباره اینکه سبک‌های غیرمسلطی وجود دارد که باعث ایجاد پایگاه و پول در اجتماع می‌شود که در مدرسه دارای ارزش نیست، استفاده کردند. بلکدج (۲۰۰۱) نیز در کار خود با عنوان «نوع نادرست سرمایه: زنان بنگلادشی و تحصیل فرزندان آنان در بیرمنگام» برای سنجش سرمایه فرهنگی بر اساس ساختارهای زبانی از قبیل تکلم یا عدم تکلم به زبان انگلیسی در خانه، میزان احساس نزدیک شدن و برقراری ارتباط با معلم، خواندن و نوشتن مطالب به زبان انگلیسی، خواندن کتاب‌های داستان به هنگام خواب، استفاده کرد (به نقل از لریو و واینبرگ<sup>۱</sup>، ۲۰۰۳). با توجه به پژوهش‌های کمی و کیفی صورت گرفته می‌توان دسته‌بندی پنج‌گانه‌ای را به صورت زیر در حوزه مفهوم‌سازی سرمایه فرهنگی ارائه داد: الف) از میان پژوهش‌های صورت گرفته گروهی سرمایه فرهنگی را با فرهنگ و هنرهای زیبا مرتبط دانسته‌اند و سرمایه فرهنگی را به صورت مشارکت فرهنگی در هنرهای زیبا مفهوم‌سازی کرده‌اند (اس.کیم و اچ.کیم، ۲۰۰۹؛ آفشانبرگ و ماس، ۱۹۹۷؛ ایوانز و همکاران، ۲۰۱۰؛ بنت و همکاران، ۲۰۱۲؛ ترامونت و ویلیمس، ۲۰۱۰؛ جاگر، ۲۰۰۹؛ جاگر، ۲۰۱۱؛ جاگر و هولم، ۲۰۰۷؛ جورج، ۲۰۰۴؛ چیدل، ۲۰۰۸؛ دامیس، ۲۰۰۲؛ دامیس، ۲۰۰۶؛ دیمجیو، ۱۹۸۲؛ رابینز و گارنر، ۱۹۸۵؛ راسینگو و دارنل، ۱۹۹۹؛ زیمدراس و همکاران، ۲۰۰۹؛ سولیوان، ۲۰۰۱، ۲۰۰۲، ۲۰۰۳؛ کاستیلز و رابینسون، ۱۹۹۰؛ کلمجین و کرایکمپ، ۱۹۹۰؛ گدیز، ۲۰۱۳؛ گراف، دی گراف و کرایکمپ، ۲۰۰۰؛ موهار و دیمجیو، ۱۹۸۵؛ ون‌دی‌ورفرست و هوفستد، ۲۰۰۷؛ یاماتو و بریتون، ۲۰۱۰). ب) دسته دوم مطالعات سرمایه فرهنگی را به عنوان منابع شناختی یا آکادمیک عملیاتی می‌کنند و به تحلیل و بررسی عادات مطالعاتی والدین یا ترجیحات ادبی دانش‌آموزان و تأثیر آن بر موفقیت تحصیلی می‌پردازند (ایوانز و همکاران، ۲۰۱۰؛ بارون، ۲۰۰۷؛ جاگر و هولم، ۲۰۰۷؛ جورج، ۲۰۰۴؛ زیمدراس و همکاران، ۲۰۰۹؛ سولیوان، ۲۰۰۱، ۲۰۰۲، ۲۰۰۳؛ ون‌دی‌ورفرست و همکاران، ۲۰۰۷؛ وو، ۲۰۰۸؛ یاماتو و بریتون، ۲۰۱۰). ج) دسته سوم مطالعات نیز

<sup>۱</sup> Larea., & Weininger

سرمایه فرهنگی را به عنوان منابع آموزشی موجود در خانه عملیاتی کرده‌اند و به بررسی تأثیر این منابع در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پرداخته‌اند (ایتل و ایتل، ۲۰۰۲؛ ترامونت و ویلیمس، ۲۰۱۰؛ جاگر، ۲۰۰۹؛ جاگر، ۲۰۱۱؛ راسینگو و دارنل، ۱۹۹۹؛ زیمدراس و همکاران، ۲۰۰۹؛ سولیوان، ۲۰۰۱، ۲۰۰۲، ۲۰۰۳؛ وو، ۲۰۰۸). دسته چهارم پژوهش‌ها به بررسی این نکته می‌پردازند که والدین با فرزندانشان چه طور از سرمایه فرهنگی در واکنش و تعامل با معلمین و دیگر اعضای مدرسه استفاده می‌کنند تا به موقعیت تحصیلی ممتاز دست یابند (جاگر، ۲۰۰۹، ۲۰۱۱؛ سوکلی و بون، ۲۰۰۶؛ فارکاس و همکاران، ۱۹۹۰؛ لریو و هوارت، ۱۹۹۹). و دسته پنجم به بررسی چگونگی انتقال سرمایه فرهنگی از والدین به فرزندان می‌پردازند. این دست پژوهش‌ها به دنبال آن هستند که چگونه والدین با استفاده از تعامل اجتماعی و انواع ارتباطات سرمایه فرهنگی را به فرزندان خود انتقال می‌دهند (بارون، ۲۰۰۷؛ ترامونت و ویلیمس، ۲۰۱۰؛ چونگ و اندرسن<sup>۱</sup>، ۲۰۰۳ به نقل از جاگر، ۲۰۰۹).

بیشتر پژوهش‌های انجام شده اگرچه تحت تأثیر تفسیر مسلط از سرمایه فرهنگی هستند، اما رویکردهای این پژوهش‌ها متفاوت است. به عبارت دیگر در حالی که اکثر پژوهش‌ها به این سؤال می‌پردازند که آیا سرمایه فرهنگی بر پیشرفت تحصیلی تأثیر دارد یا خیر، برخی دیگر بر چرایی و چگونگی فرایند تأثیرگذاری سرمایه فرهنگی بر نمرات تحصیلی تمرکز دارند (حسن پور، ۱۳۸۹: ۷۳). پاسخ اول بر پیش داوری معلمان نسبت به دانش‌آموزان اشاره می‌کند که از خود ویژگی فرهیخته نشان می‌دهند به این صورت که دیمجیو (۱۹۸۲) معتقد است معلمان نسبت به دانش‌آموزانی که از خود ویژگی فرهیخته نشان می‌دهند، نمرات بالاتری می‌دهند. زیرا تصور می‌کنند اینها با استعدادتر از دانش‌آموزانی هستند که در فرهنگ نخبگان شریک نیستند. فارکاس و همکارانش با فاصله گرفتن از مفهوم فرهنگ طبقه نخبه، سرمایه فرهنگی را این گونه مفهوم پردازی می‌کنند: «معیارهای آکادمیک غیر رسمی که از طریق آن معلمان مهارت‌ها، عادت‌واره‌ها و سبک‌های بیشتری را به دانش‌آموزان منتقل می‌کنند». به این طریق معلمان نقش دروازه‌بانانی را ایفا می‌کنند که فرصت ارتقا افراد به موقعیت‌های اجتماعی بالاتر را ایفا می‌کنند یا آنها را از این فرصت محروم می‌گردانند. در سطح کلان ترجیحات و رفتار دروازه‌بانان است که ساختار پاداش را تعریف می‌کنند و در سطح خرد نیز افراد با

<sup>۱</sup> Cheung and Andersen

استراتژی‌های کنش متناسب با منابع فرهنگی که در اختیار دارند به این ساختار پاداشی پاسخ می‌دهند. در واقع، این دروازه آنان هستند که مجموعه‌ای از این ویژگی‌ها را به رسمیت شناخته و پاداش می‌دهند. این ویژگی‌ها شامل عادت واره‌ها، مهارت‌ها و سبک‌های زندگی است و همچنین مجموعه‌ای از نگرش‌ها، ترجیحات، کالاها و رفتارها را در برمی‌گیرد (فارکاس و همکاران، ۱۹۹۰). به نظر سولیوان این رویکرد با ایالت متحده آمریکا همخوانی دارد، زیرا نمره معلم عامل تعیین کننده نهایی است، اما در کشورهایی مانند انگلستان که نتایج از طریق آزمون ورودی مشخص می‌شود کمتر مصداق دارد. از سوی دیگر، فرهنگ مسلط نفوذ مؤثر در برنامه آموزشی داشته باشد، این قضیه شاید برای جامعه فرانسه درست باشد اما در مدارس کشورهایمانند هلند، ایالت متحده آمریکا و بریتانیا، تأکید کمی بر فرهنگی مسلط می‌شود (سولیوان: ۲۰۰۱ به نقل از حسن پور، ۱۳۸۹: ۷۴).

کارهای پژوهشی دی گراف (۱۹۸۶)، دیمجیو و موهار (۱۹۸۵)، دی گراف و همکاران (۲۰۰۰)، وارنر (۲۰۰۴)، وو (۲۰۰۸) میر جاگر و همکاران (۲۰۰۷)، ترامونت و همکاران (۲۰۱۰) در پاسخ به این سؤالات به بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی و مشارکت فرهنگی بر موفقیت تحصیلی پرداخته است، البته نتایج پژوهشی بارون (۲۰۰۶) نشان می‌دهد که قدرت تئوری سرمایه فرهنگی محدود است و به شاخص‌هایی از قبیل منابع اقتصادی و آرزوهای شغلی<sup>۱</sup> نیز باید پرداخت که با تأثیر بر جایگاه اجتماعی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان اثرگذار هستند. از سوی دیگر، کاستیلز و همکاران (۱۹۹۰) معتقدند سرمایه فرهنگی نقش واسطه‌ای و میانجی در روابط موفقیت تحصیلی با پایگاه اجتماعی اقتصادی خانواده دارند. داده‌های سولیوان (۲۰۰۱) مطالعه را به جای مشارکت فرهنگی مهم نشان دادند. او معتقد است که طبقه اجتماعی تأثیر مستقیمی بر موفقیت تحصیلی دارد. با کنترل متغیرهای سرمایه فرهنگی می‌توان گفت طبقه اجتماعی والدین تأثیر قوی و معناداری بر روی موفقیت تحصیلی دارد و سرمایه فرهنگی مکانیزیمی است که از طریق خانواده‌هایی با پایگاه اجتماعی اقتصادی بالا، پیشرفت تحصیلی فرزندان‌شان را تضمین کرده است.

دامیس<sup>۲</sup> هم‌زمان نقش عادت واره‌ها و متغییر جنسیت را بر عمل و تأثیر سرمایه فرهنگی در

<sup>۱</sup> Occupational ambitions

<sup>۲</sup> گدیز مانند سالیوان به نقش عادت‌واره در رابطه میان سرمایه فرهنگی و موفقیت تحصیلی توجه می‌کند.

موفقیت تحصیلی مورد توجه قرار می‌دهد. از نظر او هر چند جنسیت یکی از عوامل اصلی قشربندی اجتماعی است اما مطالعات جامعه‌شناسی آموزش و پرورش تمایل به نادیده گرفتن زنان دارد و حتی بورديو نیز به این جهت که نقش جنسیت را به یک متغیر فرعی مؤثر در طبقه اجتماعی تقلیل می‌دهد انتقاد می‌کند. دریافت با کنترل و بدون کنترل مفهوم بورديو از عادت واره سرمایه فرهنگی تأثیر مثبت و معناداری بر رتبه دختران دانش‌آموز دارد. در مورد پسران نتایج ضعیف‌تری مشاهده شده است. از طرفی دیگر عادت‌واره تأثیر قوی بر هر دو جنس دارد. در نهایت، نویسنده نتیجه‌گیری می‌کند که کلیشه‌های جنسیتی نقش مهمی در مشارکت فرهنگی پایین دختران نسبت به پسران دارد و دانش‌آموزان دختر بیشتر تلاش می‌کنند سرمایه فرهنگی خود را در جهت موفقیت تحصیلی به کار برند (دامیس، ۲۰۰۲: ۴۵).

### مفهوم‌سازی سرمایه فرهنگی در پژوهش‌های داخلی

در این بخش به بررسی مفهوم سرمایه فرهنگی در پژوهش‌های کمی و کیفی انجام شده در پژوهش‌های تجربی داخلی پرداخته شده است. بیشتر پژوهش‌ها در داخل به بررسی رابطه مفهوم سرمایه فرهنگی با انواع متغیرهای مستقل اعم از موفقیت تحصیلی، هویت و... با استفاده از روش کمی انجام شده است و پژوهش‌های انگشت شمار به صورت کیفی تأثیر مفهوم سرمایه فرهنگی را مورد بررسی قرار داده‌اند. در جدول ۳ به ترتیب ابتدا پژوهش‌های کمی انجام شده و سپس پژوهش کیفی انجام شده در این حوزه ارائه شده است.

بر اساس جستجوهای انجام شده می‌توان گفت ادبیات سرمایه فرهنگی و به طور کلی مفاهیم بورديو به زبان فارسی اندک است. آزاده (۱۳۷۸) در پژوهشی با عنوان «ناسازگاری پایگاهی» نخستین کسی بود که در ایران، مفهوم سرمایه فرهنگی را به کار برده است. در پژوهش‌های داخلی به منظور بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی بر متغیر وابسته اعم از موفقیت تحصیلی، از روش کمی استفاده شده و کمتر پژوهشی را می‌توان یافت که از روش کیفی برای بررسی این رابطه استفاده شده باشد.

جدول شماره ۳: مفهوم سرمایه فرهنگی در پژوهش‌های متأخر داخلی

سال	نویسنده	عنوان	شاخص
۱۳۷۸	آزاده	ناسازگاری پایگاهی	سرمایه فرهنگی خانواده: تحصیلات پدر، شرکت در کلاس‌های هنری، تخصیص فراغت به این امور (کلاس-های موسیقی، هنرهای تجسمی، کلاس‌های ورزش، اسب‌سواری، تنیس، کلاس‌های زبان، مطالعه و پرداختن به امور هنری)
۱۳۸۱	شارع پور و خوش‌فر	رابطه سرمایه فرهنگی با هویت اجتماعی جوانان، مطالعه موردی شهر تهران	سرمایه فرهنگی تجسم یافته: (تمایلات و گرایش‌های روانی فرد) سرمایه فرهنگی عینی: (میزان مصرف کالاهای فرهنگی) سرمایه فرهنگی نهادینه شده: (مدارک و مدارج تحصیلی و علمی فرهنگی)
۱۳۸۱	نوغانی	تحلیل جامعه‌شناختی موفقیت تحصیلی در ورود به آموزش عالی: (مورد: استان خراسان)	کالاهای فرهنگی: (منابع آموزشی و کمک آموزشی موجود در منزل شامل کتب کمک درسی و جزوات آموزشی، فیلم و CD آموزشی و کمک آموزشی، تعداد کتب موجود در منزل غیر از کتب کمک درسی و آموزش، کامپیوتر)؛ سنجش رفتارها و رویه‌های فرهنگی: (میزان مطالعه والدین در منزل برحسب ساعت در شبانه روز، بازدید اعضای خانواده از نمایشگاه کتاب، موزه‌ها و نمایشگاه‌های فرهنگی-هنری در طول سال، میزان آگاهی و اطلاعات والدین در مورد مسائل مربوط به کنکور، انتخاب رشته و... میزان اهمیت تحصیلات و امور تحصیلی فرزندان در نزد والدین)
۱۳۸۷	غفاری	سازه‌های سرمایه فرهنگی و منابع مولد آن	مطالعه، موسیقی، فعالیت‌های فراغتی، نوع خوراکی و رستوران‌های مورد استفاده، مسافرت، بازدید از موزه‌ها و گالری‌های هنری، تابلوهای نقاشی، تشخیص و صلاحیت (مدارک).
۱۳۸۷	نوربخش	نقش سرمایه فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی خانواده در موفقیت تحصیلی افراد	کالاهای فرهنگی: (منابع آموزشی و کمک آموزشی موجود در منزل شامل کتب کمک درسی و جزوات آموزشی، فیلم و CD آموزشی و کمک آموزشی، دیسک‌های آموزشی، اتاق مخصوص مطالعه، کتابخانه شخصی)، سرمایه فرهنگی نهادینه شده: (تحصیلات والدین، آگاهی والدین از انتخاب رشته و...)
۱۳۸۸	خدایی	بررسی رابطه سرمایه اقتصادی و فرهنگی والدین دانش‌آمو با احتمال قبولی آنها در آزمون سراسری سال تحصیلی ۱۳۸۵	تحصیلات پدر و مادر

محسن نوغانی (۱۳۸۱) نشان داد که در پرتو حضور سرمایه اجتماعی و سرمایه اقتصادی، سرمایه فرهنگی سهم مثبت و معناداری بر احتمال قبولی و نمره کسب شده داوطلبان دارد. همچنین سرمایه اجتماعی سهم معناداری در پیش‌بینی احتمال قبولی یا عدم قبولی دانش‌آموزان ندارد. طرح تحقیقی نوربخش (۱۳۸۷) نشان می‌دهد سرمایه فرهنگی، سرمایه اجتماعی و سرمایه اقتصادی خانواده سهم مثبت و معناداری در به دست آوردن رتبه‌های خوب و رشته‌های ممتاز کسب شده از سوی دانشجویان داشته است. براساس نتایج می‌توان گفت سرمایه فرهنگی، هر یک سهم مثبت و معناداری در به دست آوردن رتبه‌های خوب و ورود به دانشگاه دارند. همچنین براساس مدل رگرسیونی می‌توان گفت سرمایه اقتصادی خانواده بیش از هر متغیر دیگری بر کسب رتبه بالا و کسب معدل دیپلم بالا تأثیرگذار است. پژوهش نوربخش تأکید بسیاری بر سرمایه اقتصادی می‌کند و آن را متغیری تعیین‌کننده بر موفقیت تحصیلی می‌داند. می‌توان گفت پژوهش‌های انجام شده به نوعی بین سرمایه اقتصادی و فرهنگی در حال نوسان هستند و دقیقاً توافق نظری وجود ندارد و بر این قضیه تأکید دارند که فاکتورهای فرهنگی نقش مهمی در بازتولید نابرابری دارد.

پژوهش منادی (۱۳۸۶) تنها پژوهشی است که با روش کیفی در این حوزه انجام شده است. او در پژوهش خود با عنوان «سرمایه فرهنگی و فضای فرهنگی خانواده‌ها» با روش کیفی به بررسی و شناخت فرهنگ درون خانواده‌ها در گذر از سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آنان و تأثیر شکل این پا بر چگونگی شکل‌گیری فضاهای فرهنگی درون خانه‌ها پرداخته است. او بر اساس مصاحبه‌های انجام شده از سرمایه فرهنگی سه نوع دسته‌بندی ارائه می‌دهد: الف) سرمایه فرهنگی مدرن، به این معنا که فرد دارای تحصیلات دانشگاهی، مطالعات ادبی، تاریخ اجتماعی باشد و فعالیت‌های هنری مانند موسیقی، نقاشی و سفالگری و ورزش‌هایی مانند بسکت و کوهنوردی انجام می‌دهد. ب) سرمایه فرهنگی سنتی غالباً تحصیلات کم همراه با تحصیلات حوزوی، نبود مطالعات یا در صورت وجود فقط مطالعات دینی، نداشتن فعالیت‌های هنری یا در صورت وجود فعالیت‌هایی مانند گلسازی، خیاطی، نجاری، نرفتن یا کم رفتن به سینما و انجام ورزش‌هایی مانند فوتبال، بوکس، کشتی باستانی است و ج) سرمایه فرهنگی ترکیبی، مجموعه‌ای از فعالیت‌های ذکر شده در سرمایه فرهنگی مدرن و سنتی است.

## بحث و نتیجه‌گیری

با بررسی پژوهش‌های خارجی انجام شده می‌توان شاهد تحولاتی در بررسی مفهوم سرمایه فرهنگی بود. دسته‌ای از پژوهش‌های صورت گرفته مفهوم سرمایه فرهنگی را در قالبی مشابه با بورديو به کار برده و عملیاتی سازی کرده‌اند و با روش کمی آن را سنجیده‌اند و این دسته از پژوهش‌ها صرفاً به دنبال اثبات یا رد نظریه بورديو و تعمیم آن هستند و به نظریه چیزی اضافه نمی‌کنند.

دسته دوم از پژوهش‌ها نیز به دنبال آن هستند که بدون ارائه نظریه جایگزین به دنبال بسط و توسعه مفهوم سرمایه فرهنگی هستند و مفهوم سرمایه فرهنگی را در حوزه‌ای خارج از آموزش و پرورش به کار می‌برند. به طور مثال، دامیس (۲۰۰۲) تمرکز بیشتری بر متغیر جنسیت و تأثیر آن بر توانایی سرمایه فرهنگی در افزایش موفقیت تحصیلی داشته است. او نشان می‌دهد که چگونه جنسیت در تعامل با طبقه اجتماعی منافع متفاوتی از سرمایه فرهنگی را موجب می‌شود. اگرچه بورديو خواص جنسیتی را جزء خواص تفکیک طبقاتی می‌داند، اما با این حال بورديو به طور مشخص در نظریه بازتولید در نظام آموزشی نقش جنسیت را به طور مجزا مورد تأکید قرار نداده است. به این ترتیب، تأکید دامیس بر متغیر جنسیت در توضیح نحوه عملکرد سرمایه فرهنگی در پژوهش‌ها تازه است (حسن پور، ۱۳۸۹: ۶۰). پاپینو و رنزولی (۲۰۱۲) مهارت‌های کامپیوتری را به عنوان بعد دیجیتال سرمایه فرهنگی در نظر گرفته‌اند. در این پژوهش سرمایه فرهنگی از طریق پیوند با بحث‌های تکنولوژیکی، تجدید نظر و به روز شده است. در واقع رفتن به اپرا، کنسرت و... به تنهایی نمی‌تواند پاسخگوی سرمایه فرهنگی دانش‌آموزان باشند، بلکه مهارت‌های افراد در مدرسه با بهره‌گیری آنها از تکنولوژی اطلاعاتی و ارتباطی کامل می‌شود، بنابراین در سنجش مفهوم سرمایه فرهنگی دانش‌آموزان باید میزان استفاده دانش‌آموزان از کامپیوتر در ایام فراغت و برای انجام کارهای کلاسی، میزان آشنایی با کاربردهای برنامه‌های کامپیوتری (ارسال ایمیل به دیگران و...)، میزان تمایل دانش‌آموزان به کامپیوتر مورد توجه و سنجش قرار گیرد. مطالعه مایک ساویج<sup>۱</sup> و همکارانش (۲۰۰۵) با عنوان «سرمایه فرهنگی در انگلستان» سه محور اساسی سرمایه فرهنگی را معرفی کردند. محور اول بر پایه تقسیم‌بندی طبقه

<sup>1</sup> Savage

اجتماعی و تحصیلات، محور دوم پیرامون گروه سنی و محور سوم پیرامون تفاوت‌های جنسی شکل می‌گیرد.

دسته سوم از پژوهش‌ها نیز با رویکرد انتقادی به نظریه سرمایه فرهنگی روی آورده است. در این دسته گروهی قرار دارند که به تعریف بوردیو از سرمایه فرهنگی انتقاد دارند، به این معنا که سرمایه فرهنگی در پژوهش‌های پس از بوردیو محدود به مشارکت فرهنگی نخبگان و فهم آنها می‌شود (دی گراف و همکاران، ۲۰۰۰). گروه دیگر تأثیر سرمایه فرهنگی در بازتولید نظام آموزشی را آنچنان که بوردیو با شواهد تجربی برای جامعه فرانسه اثبات کرده است مورد سؤال قرار می‌دهند. برای مثال، به لحاظ تجربی، مدل بازتولید سرمایه فرهنگی در خانواده و مدرسه مورد هجوم انتقادهای پروژه تحرک اجتماعی آکسفورد قرار گرفته است. نتایج آن پژوهش در کتاب *خاستگاه و مقصدها: خانواده، طبقه و آموزش و پرورش در بریتانیای مدرن*<sup>۱</sup> چاپ شده است. مؤلفان این اثر نظریه بوردیو را به چالش می‌کشند و نقش سرمایه فرهنگی را در موفقیت تحصیلی محدود به دوره‌ای خاص می‌دانند (حسن پور، ۱۳۸۹: ۶۴).

چنانچه اشاره شد مفهوم سرمایه فرهنگی در پژوهش‌های خارجی، فرایند مفهوم‌سازی متفاوتی را پشت سر نهاده است؛ به این معنا می‌توان ادعا کرد که در پژوهش‌های خارجی (جز معدودی از پژوهش‌ها) این مفهوم در هر دوره‌ای با توجه به مقتضای زمانی و مکانی هر جامعه، توسط محققان مورد بازنگری واقع شده است. در حالی که در پژوهش‌های داخلی، همان‌طور که در جدول ۳ نشان داده شده مفهوم سرمایه فرهنگی در قالبی مشابه با بوردیو به کار برده شده و عملیاتی شده است و در هرکدام از این پژوهش‌ها مفهوم سرمایه فرهنگی به طور یکسان و بدون بازنگری مورد استفاده قرار گرفته است و می‌توان آن را به صورت الگوی استاندارد شده سنتی در همه پژوهش‌های داخلی مشاهده کرد. در واقع، می‌توان گفت مفهوم‌سازی‌ای که بوردیو از مفهوم سرمایه فرهنگی ارائه داده است شاخص‌ها و سنجه‌هایی بوده است که با شرایط آن زمان جامعه فرانسه متناسب بوده است، در حالی که، باتوجه به شرایط فرهنگی و ملی جامعه ما نمی‌توان با این استاندارد حرکت کرد و آن را به سان الگویی یکسان و دست‌نخورده برای همه پژوهش‌ها به کار برد. به نظر شاید مناسب باشد که مفهوم سرمایه فرهنگی به صورت پروسه‌ای تاریخی نگاه کرد، زیرا در موقعیت زمانی بوردیو یعنی فرانسه ملاک سرمایه فرهنگی مشارکت

<sup>۱</sup> Origins and Destinations: Family, Class and Education in Modern Britain

در فعالیت‌های فرهنگی والا بود، اما در جامعه ما و در موقعیت اجتماعی زمانی که ما هستیم صرفاً مشارکت در فعالیت‌های روشنفکرانه آنهم به سبک فعالیت‌های فرهنگی که بوردیو به آن اشاره می‌کند نمی‌تواند باشد. در واقع، همانند سولیوان (۲۰۰۷) می‌توان گفت که در پژوهش‌های تجربی و نظری معرفت فرهنگی مورد غفلت و بی‌توجهی واقع شده است. این معرفت فرهنگی یک دسته اطلاعاتی هستند که از هر فردی انتظار می‌رود از آنها برخوردار باشد و معمولاً از یک کشور به کشور دیگر فرق می‌کند. به گفته ساروخانی (۱۳۸۰: ۷۶-۱۷۵) اگر فرهنگ را شامل تمام دستاوردهای جامعه یا گروه نظیر زبان، هنر، صنعت، حقوق، دانش، دین، اخلاق، سنت‌ها و حتی ابزار مادی بدانیم و همچنین آن را قابل انتقال از جامعه به جامعه دیگر و از نسلی به نسل دیگر بگیریم، در آن صورت ضرورت توجه به شرایط بومی، مذهبی و فرهنگ ایرانی در سنجش مفهوم سرمایه فرهنگی آشکار می‌شود. در کشور ما مردمانی با قومیت‌های مختلف و فرهنگ غنی در زمینه هنرهای محلی، ادبیات، مراسم ملی-مذهبی زندگی می‌کنند به یک معنا کشور ما شاهد پدیده چند فرهنگی است. پس باید این تنوع فرهنگی در ساخت مفهوم سرمایه فرهنگی مد نظر قرار داد.

همان‌طور که ذکر شد، در پژوهش‌های تجربی خارجی متأخر پژوهش‌های کیفی انجام شده است که به نوعی به بررسی مفهوم سرمایه فرهنگی پرداخته‌اند، اما پژوهش‌های کیفی داخلی انجام شده در این زمینه بسیار محدودند و نوعی خلأ مشاهدات مردم‌نگارانه را در آن می‌توان دید، به نوعی در پژوهش‌های داخلی، تنها منادی (۱۳۸۶) به نوعی این اصل را رعایت کرد و سه نوع سرمایه فرهنگی مدرن، سنتی و ترکیبی را ارائه داده است. با توجه به اینکه ما در عصر ارتباطات و تکنولوژی قرار داریم بهتر است برخی فناوری‌های دیجیتالی از قبیل شبکه‌های اجتماعی در سنجش سرمایه فرهنگی مورد توجه قرار داد، زیرا در شبکه‌های اجتماعی هستند که افراد می‌توانند به فعالیت‌های فرهنگی بپردازند و یا حتی اطلاعات فرهنگی خود را ارتقاء بخشند. بطور خلاصه می‌توان گفت از یک سو پیش از ارائه و استفاده از شاخص‌های سرمایه فرهنگی در پژوهش‌های گذشته با پژوهش‌های کیفی و مردم‌نگارانه ابتدا به شناختی از شرایط جامعه دست یافت و حتی می‌توان در قالب این بررسی شاخص‌های جدیدتری برای سرمایه فرهنگی در ایران ساخت که در پژوهش‌ها مورد غفلت قرار گرفته است، و از سوی

دیگر، بعد جهانی و به روز بودن این مفهوم از قبیل استفاده تکنولوژی و شبکه‌های اجتماعی نباید مورد غفلت واقع شود.

## منابع

- آزاده، منصوره اعظم (۱۳۷۸)، ناسازگاری پایگاهی، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه تربیت مدرس.
- بوردیو، پیر (۱۳۸۰)، *نظریه کنش: دلایل عملی و انتخاب عقلانی*، ترجمه مرتضی مردیها، تهران: نقش و نگار.
- جانعلیزاده چوب بستی، حیدر؛ خوش‌فر، غلامرضا و سپهر، مهدی (۱۳۸۹)، «در جستجوی سنجش سرمایه فرهنگی»، *فصلنامه مطالعات فرهنگی و رسانه*، شماره ۲۰: ۲۱۷-۲۳۸.
- حسن پور، محمد محسن (۱۳۸۹)، «کاربرد مفهوم سرمایه فرهنگی در گستره تحقیقات تجربی با تأکید بر جامعه‌شناسی آموزش و پرورش»، *نامه فرهنگ و ارتباطات*، شماره ۳: ۵۵-۸۴.
- خدایی، ابراهیم (۱۳۸۸)، «بررسی رابطه سرمایه اقتصادی و فرهنگی والدین دانش‌آموز با احتمال قبولی آنها در آزمون سراسری سال ۱۳۸۵» *فصلنامه انجمن آموزش عالی ایران*، شماره ۴: ۶۵-۸۴.
- ساروخانی، باقر (۱۳۸۰)، *در آمدی بر دایره المعارف علوم اجتماعی*، ج ۱ و ۲، تهران: انتشارات کیهان.
- شارع پور، محمود؛ خوش فر، غلامرضا (۱۳۸۱)، «رابطه سرمایه فرهنگی با هویت جوانان: مطالعه موردی شهر تهران» *نامه علوم اجتماعی*، شماره ۲۰: ۱۳۳-۱۴۷.
- غفاری، غلامرضا (۱۳۸۷)، «سازه سرمایه فرهنگی و منابع مولد آن» *رشد علوم اجتماعی*، دوره ۱۲، شماره ۲: ۱۲-۲۱.
- منادی، مرتضی (۱۳۸۶)، «سرمایه فرهنگی و فضای فرهنگی خانواده‌ها»، *فصلنامه خانواده و پژوهش*، شماره ۱: ۱۵-۳۵.
- نوغانی، محسن (۱۳۸۱)، *تحلیل جامعه‌شناختی موفقیت تحصیلی در ورود به آموزش عالی (مورد استان خراسان)*، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس.
- نوربخش، مرتضی (۱۳۸۷)، *نقش سرمایه فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی خانواده در موفقیت تحصیلی افراد*، پایان‌نامه دکتری، دانشکده ی علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- Aschaffenburg, k., & Maas, Ineke (1997), "Cultural and Educational Careers: The Dynamic of Social Reproduction", *American Sociological Review*, 62: 573-587.
- Barone, Carlo (2006), "Cultural Capital, Ambition and the Explanation of Inequalities in Learning Outcomes: A Comparative Analysis", *Sociology*, 40, 1039-1058.

- Blackledge, Adrian (2001), "The wrong sort of capital? Bangladeshi women and their children's schooling in Birmingham, U.K.", **International Journal of Bilingualism**, 5: 345-369.
- Blasko, Z (2003), "Reproduction or cultural mobility", **Review of Sociology**, 9: 5-26.
- Bourdieu, P. (1977), "Cultural Reproduction and Social Reproduction", **In Power and Ideology in Education, Edited by Kaarabel, J and Halsey, A. H.**, 487-511. New York: Oxford University Press.
- Bourdieu, Pierre, & Passeron, Jean Claude (1977), **Reproduction in Education, Society and Culture**, London: Sage.
- Bourdieu, P. (1997), "The Forms of Capital", In Education: Culture, Economy, and Society, edited by Halsey et al. Oxford: Oxford University Press.
- Bourdieu, P. and Boltanski, L. (1981), "The Education System and the Economy: Titles and Jobs", In **Lemert, C; ed, Rupture and Renewal Science 1968**, CUP, New York.
- Carter, Prudence L. (2003), "Black Cultural Capital, Status Positioning, and Schooling Conflicts For Low-Income African American Youth", **Social Problems**, Vol.50 (1): 136-155.
- Cheadle, Jacob E. (2008), "Educational Investment, Family Context, and Children's Math and Reading Growth from Kindergarten Through the Third Grade", **Sociology of Education**, 81: 1-31.
- DiMaggio, Paul. (1982), "Cultural Capital and Success: The Impact of Status Culture Participation on the Grades of U.S. High School", **American Sociological Review**, Vol.47 (2):189-201.
- DiMaggio, Paul & Mohr, John. (1985), "Cultural Capital, Educational Attainment, and Marital Selection", **American Journal of Sociology**.Vol. 90 (6): 1231-1261.
- Dumais, Susan A. (2002), "Cultural Capital, Gender, and School Success: The Role of Habitu", **Sociology of Education**, Vol. 75 (1): 44-68.
- Dumais, Susan A. (2006), "Early childhood cultural capital, parental habitus, and teachers perceptions", **Poetics**, 34: 83-107.
- Dumis, Susan.A & Ward, Aaryan (2010), "Cultural Capital and First-generation College Success", **Poetics**,38: 245-265.
- Sullivan, Alice. (2001), "Cultural Capital and Educational Attainment", **Sociolog.**, 893-912.
- De Graaf, Paul M. (1986), "The Impact of Financial and Cultural Resources on Educational Attainment in the Netherlands", **Sociology of Education**, Vol. 5 (4): 237-246, **Sociolog.**: 893-912.
- De Graaf, Nan Dirk; de Graaf, Paul M & Kraaykamp, Gerbert (2000), "Parental Cultural Capital and Educational Attainment in the Netherlands: A Refinement of the Cultural Capital Perspective", **Sociology of Education**, 73: 92-111.
- Eitle, Tamela McNulty., & Eitle, David J. (2002), "Race, Cultural Capital, and the Educational Effects of Participation in Sports", **Sociology of Education**, Vol. 75 (2): 123-146.
- Evans, M.D.R; Kelley, Jonathan; Sikora, Joanna & Treiman, Donald J (2010), "Family scholarly culture and educational success: Books and schooling in 27 nations", **Research in Social Stratification and Mobility**, 28: 171-197.
- Farkas, George; Grobe, Robert P; Sheehan, Daniel & Shuan, Yuan (1990), "Cultural Resources and School Success: Gender, Ethnicity, and Poverty Groups within an Urban School District", **American Sociological Review**, 55: 127-42.
- Gaddis, Ms. Micheal (2013), "The influence of Habitu in Relationship Between Cultural Capital and Academic Achievement", **Social Science Research**, 42: 1-1.

- Gao, Lan (2011), **Impacts of Cultural Capital on Student College Choice Process in Chin**, United States of America: Lexington Books.
- Gorge, Werner (2004), "Cultural Capital and Social Inequality in The Life Course", **European Sociological Review**, Volume 20 (4): 333-344.
- Jæger, Mads Meier (2009), "Equal access but unequal outcomes: cultural capital and educational choice in a meritocratic society", **Social Forces**, 87 (4): 1943-1972.
- Katsillis, John & Rubinson, Richard (1990), "Cultural Capital, Student Achievement, and Educational Reproduction: The Case of Greece", **American Sociological Review**, Vol. 55 (2): 270-279.
- Kalmijn, Matthijs & Kraaykamp, Gerbert (1990), "Race, Cultural Capital, and Schooling: An Analysis of Trends in the United States", **Sociology of Education**, Vol. 69 (1): 22-34.
- Kim, Seoyong & Kim, Hyesum (2009), "Does Cultural Capital Matter?: Cultural Divide and Quality of Life", **Soc Indic Res**, 93: 295-313.
- Lamb, S. (1989), "Cultural consumption and the educational plans of Australian secondary school students", **Sociology of Education**, 62: 95-108.
- Lareau, Annette & Horvat, Erin MacNamar (1999), "Moments of Social Inclusion and Exclusion Race, Class, and Cultural Capital in Family-School Relationships", **Sociology of Education**, Vol.72 (1): 37-53.
- Lareau, A., & Weininger, E. B. (2003), "Cultural Capital in Education Research: a Critical Assessment", **Theory and Society**, 32: 567-606.
- Meier Jæger, Mads. (2007), "Does Cultural Capital Really Affect Academic Achievement? New Evidence from Combined Sibling and Panel Data", **Sociology of Education**, 84: 281-298.
- Mohar, John. & Dimaggio, Paul (1985), "The Intergenerational Transmission of Cultural Capital", **Research in Social Stratification and Mobility**, Volume 14: 167-199.
- Meier Jaeger, Mads & Holm Anders. (2007), "Does Parents' Economic, Cultural, and Social capital Explain the Social Class Effect on Educational Attainment in the Scandinavian Mobility Regime?", **Social Science Research**, 36: 719-744.
- Meier Jæger, Mads. (2011), "Does Cultural Capital Really Affect Academic Achievement? New Evidence from Combined Sibling and Panel Data", **Sociology of Education**, 84: 281-298.
- Paino, Maria & Renzulli, Linda A. (2012), "Digital Dimension of Cultural Capital: The (In) Visible Advantages for Students Who Exhibit Computer Skills", **Sociology of Education**: 1-15.
- Prieur, Annick. & Savage, Mike (2011), "cultural capital theory: A discussion based on studies in Denmark and in Britain", **Poetics**, 39: 566-580.
- Reay, D. (1998), **Class work: mothers' involvement in their children's primary schooling**, London: University College Press.
- Robins, Robert V., & Garnier, Aurice A. (1985), "Class Reproduction among Men and Women in France: Reproduction Theory on Its Home Ground", **American Journal of Sociology**, Vol. 91, No. 2: 250-280.
- Roscigno, Vincent J & Ainsworth-Darnell, James W. (1999), "Race, Cultural Capital, and Educational Resources: Persistent Inequalities and Achievement Returns", **Sociology of Education**, Vol. 72 (3): 158-178.
- Savage, M., Gayo-Cal, M., & Ward, A. (2005), **Cultural Capital in the UK: a Preliminary Report Using Correspondence Analysis**, University of Manchester: Centre for Research on Socio-Cultural Change.
- Sook Lee, Jung. & Bowen, Natasha. K. (2006), "Parent Involvement, Cultural Capital, and the Achievement Gap among Elementary School Children Author", **American Educational Research Journal**, Vol. 43, No. 2: 193-218.
- Sullivan, Alice (2001), "Cultural Capital and Educational Attainment", **Sociology**: 893-912.

- Sullivan, A. (2002), "Bourdieu and Education: How Useful is Bourdieu's Theory for Researchers?", **Netherlands Journal of Social Sciences**, 38 (2): 144-66.
- Sullivan, A. (2007), "Cultural Capital, Cultural Knowledge and Ability", **Social Research Online**, doi: 10.5153/sro,1596, WWW.socresonline.Org.uk/12/6/1.html.
- Tramonte, Lucia.&Willms, J. Douglas (2010), "Cultural Capital and Its Effects on Education Outcomes", **Economics of Education Review**, 29: 200-213.
- Tondeur, Jo; Sinnaeve, Lise; Houtte, Van Mieke & Braak, Van Johan (2010), "ICT as Cultural Capital: The Relationship Between Socio-Economic Status and The Computer-Use Profile of Young People", **New media and Society**; 1-18.
- van de Werfhorst, Herman., & Hofstede, Saskia (2007), "Cultural Capital or Relative Risk Aversion? Two Mechanisms for Educational Inequality Compared", **The British journal of Sociology**, Volume 53 (3): 391-415.
- Vryonides, M. (2007), "Social and cultural capital in educational research: Issues of operationalisation and measurement", **British Educational Research Journal**, 33 (6): 867-885.
- Wu, Yuxiao (2008), "Cultural Capital, the State, and Educational Inequality in China, 1949-19", **Sociological Perspectives**, Vol, 51 (1): 201-227.
- Yamamoto, Yoko& Brinton, Mary C. (2010), "Cultural Capital in East Asian Educational Systems: The Case of Japan", **Sociology of Education**, 83 (1): 67-83.
- Zimdars, Anna., Sullivan, Alice., & Heath, Anthony(2009), "Elite Higher Education Admissions in the Arts and Sciences: Is Cultural Capital the Key?", **Sociology**, 43: 648-666.